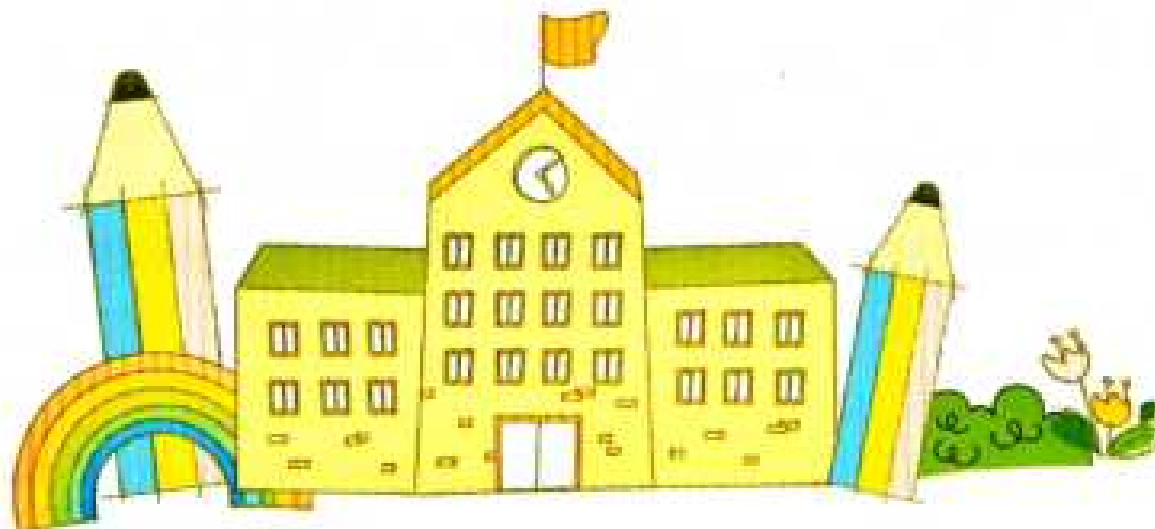

«Ақпараттық Бекітемін»
«Ақпараттық» балалар бақшасының
менгерушісі
Д. С. М. Б. Басултанова
09.04.2025ж

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН СЕНСОРЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІ АРҚЫЛЫ ТҮЗЕТУ-ДАМЫТУ БАҒДАРЛАМАСЫ

Педагог-психолог

А. С. Зигуатова

МАЗМУНЫ

КІРІСПЕ

1. Бағдарламаның өзектілігі
2. Мақсаты мен міндеттері
3. Күтілетін нәтижелер
4. Теориялық негіздеме
5. Бағдарламаны жүзеге асырудың ұйымдастыру шарттары

I БӨЛІМ. ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕМЕ

- 1.1 Ерекше білімді қажет ететін балалар ұғымы
- 1.2 Сенсорлық интеграция ұғымының ғылыми-психологиялық мәні
- 1.3 Сенсорлық жүйелердің қызметі мен рөлі
- 1.4 Сенсорлық интеграцияның дамуға әсері
- 1.5 Ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс жасауда сенсорлық интеграцияның маңызы

II БӨЛІМ. БАҒДАРЛАМАНЫҢ МАҚСАТЫ, МІНДЕТТЕРІ, ПРИНЦИПТЕРІ

- 2.1 Бағдарламаның мақсаты
- 2.2 Бағдарламаның негізгі міндеттері
- 2.3 Түзету-дамыту жұмысының принциптері
- 2.4 Бағдарламаны іске асырудың негізгі бағыттары
- 2.5 Жұмыстың мазмұнын жоспарлау кезеңдері

III БӨЛІМ. СЕНСОРЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІ АРҚЫЛЫ ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСЫНЫҢ МАЗМҰНЫ

- 3.1 Сенсорлық интеграция элементтерінің бағыттары
- 3.2 Түзету жұмысының құрылымы мен кезеңдері
- 3.3 Негізгі сенсорлық бағыттар және жұмыс мазмұны
  - Тактильді бағыт (сипап сезу)
  - Вестибулярлық бағыт (тепе-теңдік)
  - Проприоцептивтік бағыт (қозғалыс сезімі)
  - Көру және есту бағыттары
  - Иіс және дәм сезу бағыттары
- 3.4 Сенсорлық орта мен жабдықтарды ұйымдастыру
- 3.5 Түзету жұмысының ұйымдастыру формалары
- 3.6 Қорытынды

IV БӨЛІМ. ПРАКТИКАЛЫҚ БӨЛІМ: САБАҚ ҮЛГІЛЕРІ МЕН ЖАТТЫҒУЛАР

- 4.1 Жалпы сипаттама
- 4.2 Сабақ үлгісі №1 – «Сиқырлы құм әлемі» (тактильді бағыт)
- 4.3 Сабақ үлгісі №2 – «Тепе-теңдік орманында» (вестибулярлық бағыт)
- 4.4 Сабақ үлгісі №3 – «Күш пен қозғалыс» (проприоцептивтік бағыт)
- 4.5 Сабақ үлгісі №4 – «Түстер мен пішіндер әлемі» (көру бағытында)
- 4.6 Сабақ үлгісі №5 – «Дыбыстарды тыңдайық» (есту бағытында)
- 4.7 Сабақ үлгісі №6 – «Иістер әлемі» (иіс және дәм бағытында)
- 4.8 Релаксация мен тыныс алу жаттығулары
- 4.9 Қорытынды бақылау және нәтижені бағалау

V БӨЛІМ. БАҒДАРЛАМАНЫ ІСКЕ АСЫРУ НӘТИЖЕЛЕРІ МЕН ҰСЫНЫСТАР

- 5.1 Бағдарламаны жүзеге асыру барысы
- 5.2 Балалар даму динамикасын бақылау
- 5.3 Психологтың кәсіби қорытындысы
- 5.4 Ата-аналармен жүргізілген жұмыс нәтижесі
- 5.5 Тәрбиешілермен бірлескен жұмыс нәтижесі
- 5.6 Бағдарламаның тиімділігі
- 5.7 Ұсыныстар (психологқа, тәрбиешіге, ата-анаға)
- 5.8 Жалпы қорытынды

ҚОРЫТЫНДЫ

- Бағдарламаның маңыздылығы
- Баланың дамуындағы сенсорлық интеграцияның рөлі
- Болашақта қолдану мүмкіндіктері

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Айдарова Р. «Мектепке дейінгі ерекше балалармен түзету жұмысы», Алматы, 2022.
2. Жанұзақова С. «Баланың сенсорлық дамуы және интеграциялық тәсілдер», Нұр-Сұлтан, 2021.
3. Ayres A. Jean. *Sensory Integration and the Child*. Los Angeles, 2005.
4. Казанцева Е. «Сенсорная интеграция в детском саду», Москва, 2020.
5. ҚР БҒМ №595 бұйрығы, 2022 жыл — «Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жүргізу тәртібі».

КІРІСПЕ

Қазіргі таңда қоғамда білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – ерекше білімді қажет ететін балаларға сапалы білім мен тең мүмкіндіктер ұсыну. Ерекше білімді қажет ететін балалардың психикалық, физикалық және танымдық даму ерекшеліктерін ескере отырып, олардың әлеуетін ашу мен бейімделуіне жағдай жасау – мектепке дейінгі ұйымдар психологтары мен педагогтарының негізгі мақсаты болып табылады.

Соңғы жылдары мектепке дейінгі білім беру саласында **сенсорлық интеграция** элементтерін қолдану ерекше маңызға ие болуда. Сенсорлық интеграция – баланың миы сырттан келетін түрлі сезімдік ақпаратты (көру, есту, иіс, дәм, сипап сезу, тепе-теңдік, қозғалыс және т.б.) біріктіріп, оларды өзара үйлесімді өңдеуге мүмкіндік беретін жүйе. Бұл үдеріс арқылы бала өз денесін сезінеді, кеңістікте бағдарланады, эмоциясын реттейді, зейінін шоғырландырады және қоршаған ортамен үйлесімді әрекет етеді.

Ерекше білімді қажет ететін балаларда көбіне осы сенсорлық ақпаратты қабылдау мен өңдеу процесі бұзылғандықтан, олардың мінез-құлқында, эмоциялық тұрақтылығында, сөйлеу және қозғалыс белсенділігінде қиындықтар байқалады. Мұндай балалардың бойында зейіннің тұрақсыздығы, қорқыныш сезімі, ұялшақтық, гиперактивтілік немесе керісінше баяулық байқалуы мүмкін. Сондықтан мұндай балалармен жүргізілетін түзету-дамыту жұмыстары олардың сенсорлық тәжірибесін байытуға және ақпаратты қабылдау арналарын (анализаторларын) белсендіруге бағытталуы қажет.

Сенсорлық интеграция әдісі – баланың негізгі сенсорлық жүйелерін белсендіру арқылы орталық жүйке жүйесінің жұмысын реттеп, мінез-құлықты, эмоциялық және когнитивтік даму процестерін қалыпқа келтірудің ең тиімді жолдарының бірі. Бұл әдіс ойын, қимыл-қозғалыс, дене белсенділігі және сезімдік тәжірибе арқылы іске асырылады.

Бағдарламаның өзектілігі – мектепке дейінгі ұйымдарда ерекше білімді қажет ететін балалардың саны артып келе жатқан қазіргі жағдайда, әр баланың даму ерекшелігін ескеріп, олардың жеке әлеуетін дамытуға бағытталған сенсорлық интеграция элементтерін жүйелі қолданудың қажеттілігінде.

Осы бағдарлама балабақша жағдайында жұмыс істейтін педагог-психологтарға, логопедтерге, тәрбиешілерге және дефектологтарға арналған. Бағдарламала сенсорлық интеграция элементтері арқылы 3–6 жас аралығындағы балалардың танымдық, эмоциялық және әлеуметтік дамуын қолдау жолдары қарастырылады.

Бағдарламаның мақсаты:

Ерекше білімді қажет ететін балалардың психологиялық бейімделуін, танымдық белсенділігін және эмоциялық тұрақтылығын арттыру мақсатында сенсорлық интеграция элементтері арқылы түзету-дамыту жұмыстарын ұйымдастыру.

Бағдарламаның міндеттері:

- Баланың негізгі сенсорлық жүйелерін (көру, есту, сипап сезу, тепе-теңдік, қозғалыс) белсендіру арқылы үйлесімді дамуына ықпал ету;
- Сенсорлық тәжірибе арқылы өзін-өзі тану және реттеу қабілеттерін қалыптастыру;
- Эмоциялық және мінез-құлық тұрақтылығын дамыту;
- Танымдық процестерді (зейін, қабылдау, ес, ойлау, сөйлеу) жетілдіру;

Күтілетін нәтиже:

Бағдарламаны жүйелі қолдану арқылы ерекше білімді қажет ететін балаларда қоршаған ортамен өзара әрекеттесу дағдылары жақсарып, эмоциялық реттеу қабілеті қалыптасады, танымдық белсенділігі артады және әлеуметтік бейімделу деңгейі жоғарылайды.

I БӨЛІМ. ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Ерекше білімді қажет ететін балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері

Ерекше білімді қажет ететін балалар — бұл дамуында түрлі деңгейдегі психикалық, физикалық немесе сөйлеу ерекшеліктері бар, бірақ әлеуеті бар және оны дамытуға арнайы жағдайды қажет ететін балалар тобы. Оларға зияттық

дамуында тежелуі бар, сөйлеу тілінде кемістігі бар, есту немесе көру қабілеті бұзылған, қимыл-қозғалыс жүйесі әлсіз, эмоционалдық-еріктік салада ауытқулары бар балалар жатады.

Бұл балалардың басты ерекшелігі — қоршаған ортамен өзара әрекеттесуде және жаңа ақпаратты қабылдауда, өңдеуде қиындықтардың болуы. Олардың сенсорлық жүйелері толық және үйлесімді жұмыс істемегендіктен, танымдық процестердің дамуы баяу жүреді. Мысалы, кейбір балалар көру арқылы ақпаратты жақсы қабылдайды, бірақ есту арқылы қабылдауы төмен болуы мүмкін. Ал кейбіреулерде керісінше, қозғалыс және кеңістік бағдарында қиындықтар байқалады.

Сондықтан баланың дамуындағы ерекшеліктерді түсіну үшін педагог пен психолог оның сенсорлық жүйелерінің (көру, есту, сипап сезу, вестибулярлық және проприоцептивтік) даму деңгейін анықтап, соған сәйкес түзету жұмысын жоспарлауы қажет.

1.2 Сенсорлық интеграция ұғымы және оның ғылыми негіздері

Сенсорлық интеграция – баланың миы сырттан келетін түрлі сезімдік сигналдарды (көру, есту, дәм, иіс, сипап сезу, қозғалыс, тепе-теңдік т.б.) қабылдап, оларды біртұтас тәжірибеге біріктіріп өңдеу қабілеті. Бұл терминді ХХ ғасырдың 60-жылдары америкалық ғалым, еңбек терапиясының докторы **Жан Айрес (Jean Ayres)** енгізген.

Айрес теориясы бойынша, баланың мінез-құлқы, оқу және қарым-қатынас қабілеті оның сенсорлық тәжірибесін дұрыс ұйымдастыруына тікелей байланысты. Егер ми сенсорлық ақпаратты өңдеуде қателіктер жіберсе, бала сыртқы ортаға бейімделуде қиындық көреді. Бұл жағдайда балада мінез-құлықтың тұрақсыздығы, шамадан тыс қозғыштық, қорқыныш, назардың шашырауы немесе гиперактивтілік пайда болуы мүмкін.

Сенсорлық интеграция үш негізгі жүйеге сүйенеді:

1. **Тактильді жүйе (сипап сезу)** – тері рецепторлары арқылы сезіну. Бұл жүйе баланың өзін қауіпсіз сезінуіне, эмоциясын реттеуіне ықпал етеді.

2. **Вестибулярлық жүйе (тепе-теңдік)** – ішкі құлақтағы тепе-теңдік органының қызметі. Ол қозғалысты, бағытты және дене қалпын сезінуге көмектеседі.
3. **Проприоцептивтік жүйе (бұлшық ет сезімі)** – дене бөліктерінің өзара қозғалысын және күш мөлшерін сезіну. Бұл жүйе қозғалысты үйлестіруге жауап береді.

Осы үш жүйенің өзара үйлесімді жұмысы баланың кеңістікте бағдарлануын, қозғалыс дағдыларын, сөйлеу тілін және әлеуметтік әрекеттесу қабілетін қалыптастырады.

1.3 Сенсорлық интеграция бұзылыстарының түрлері

Сенсорлық интеграция бұзылыстары бірнеше бағытта көрініс табады:

- **Сенсорлық модуляцияның бұзылуы** – бала сыртқы тітіркендіргіштерге шамадан тыс немесе жеткіліксіз жауап береді (мысалы, қатты дыбыстан қорқу, жарыққа сезімталдық, жанасудан қашу).
- **Сенсорлық дискриминацияның бұзылуы** – бала әртүрлі сенсорлық сигналдарды (пішін, дыбыс, текстура, иіс) ажыратуда қиналады.
- **Сенсорлық қозғалыс бұзылыстары** – қозғалысты жоспарлау мен үйлестіру қабілетінің әлсіздігі (координацияның бұзылуы, кеңістікте бағдарланудың қиындығы).

Мұндай балалар кейде «жабысқақ», «ұялшақ», «бейімделмеген» болып көрінуі мүмкін, бірақ бұл олардың мінезі емес, сенсорлық ақпаратты өңдеу жүйесіндегі ерекшеліктердің салдары.

1.4 Сенсорлық интеграцияның педагогикалық және психологиялық маңызы

Сенсорлық интеграция тәсілдері баланың жүйке жүйесіне жанама түрде әсер етіп, ми қызметінің белсенділігін арттырады. Нәтижесінде:

- зейін мен есте сақтау қабілеті дамиды;

- эмоциялық реттеу жақсарады;
- қозғалыс үйлесімділігі қалыптасады;
- сөйлеу және таным процестері белсендіріледі;
- өзіне деген сенім мен қоршаған ортаға қызығушылық пайда болады.

Психологтар мен педагогтар үшін сенсорлық интеграция әдістерін қолдану – тек ойын түрінде емес, баланың дамуын жүйелі, мақсатты түрде қолдаудың ғылыми дәлелденген тәсілі болып табылады.

1.5 Теориялық бөлім бойынша қорытынды

Сенсорлық интеграция – ерекше білімді қажет ететін балалармен түзету-дамыту жұмысында шешуші рөл атқаратын әдіс. Бұл тәсіл арқылы баланың эмоциялық, танымдық және моторлық даму процестері өзара байланысып, оның жалпы бейімделу деңгейі көтеріледі. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда сенсорлық интеграция элементтерін жүйелі түрде қолдану баланың толыққанды дамуы мен әлеуметтенуіне негіз қалайды.

II БӨЛІМ. БАҒДАРЛАМАНЫҢ МАҚСАТЫ, МІНДЕТТЕРІ ЖӘНЕ ҚАҒИДАЛАРЫ

2.1 Бағдарламаның мақсаты

Ерекше білімді қажет ететін 3–6 жас аралығындағы балалардың психологиялық, эмоционалдық және танымдық дамуын қамтамасыз ету мақсатында сенсорлық интеграция элементтері арқылы түзету-дамыту жұмыстарын ұйымдастыру.

Бағдарламаның басты идеясы – баланың сенсорлық тәжірибесін байытып, қабылдау, қозғалыс, эмоция және ойлау процестерін біртұтас дамыту арқылы оның әлеуметтік бейімделуін және дербестігін арттыру.

2.2 Бағдарламаның міндеттері

1. Психологиялық-педагогикалық міндеттер:

- Баланың психикалық дамуындағы ерекшеліктерін анықтау, сенсорлық жүйелердің жұмысын диагностикалау;
- Сенсорлық интеграция элементтері арқылы баланың танымдық процестерін (қабылдау, зейін, ес, ойлау, сөйлеу) дамыту;
- Эмоциялық тұрақтылық пен өзін-өзі реттеу қабілетін қалыптастыру;
- Қимыл-қозғалыс белсенділігін, тепе-теңдік және дене үйлесімділігін жетілдіру.

2. Әлеуметтік-дамыту міндеттері:

- Баланың өзін қоршаған ортамен, құрдастарымен және ересектермен өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту;
- Эмпатия, сенім, жауапкершілік сезімін қалыптастыру;
- Топтық ойындар мен ұжымдық әрекеттер арқылы әлеуметтік бейімделуге жағдай жасау.

3. Әдістемелік және ұйымдастырушылық міндеттер:

- Сенсорлық интеграция элементтерін педагогикалық үрдіске енгізу жолдарын нақтылау;
- Психологтар мен тәрбиешілердің бірлескен жұмысының үйлесімділігін қамтамасыз ету;
- Әр баланың жеке ерекшелігіне сәйкес дараландырылған түзету бағдарламасын құрастыру.

2.3 Бағдарламаның қағидалары

Бағдарламаны жүзеге асыруда келесі негізгі қағидалар басшылыққа алынады:

1. Жекелік қағида.

Әр баланың даму ерекшелігі, темпераменті, қызығушылығы және қажеттілігі ескеріледі. Түзету жұмыстары баланың жеке даму деңгейіне сай ұйымдастырылады.

2. Жүйелілік және бірізділік қағида.

Сенсорлық интеграция элементтері кезең-кезеңімен, бір-бірімен өзара байланысты түрде жүргізіледі: диагностикалық кезең → түзету кезеңі → бақылау және бекіту кезеңі.

3. Белсенділік және ойын қағидасы.

Баланың негізгі іс-әрекеті — ойын. Сондықтан барлық жаттығулар мен тапсырмалар ойын түрінде, қызықты және белсенді формада өтеді.

4. Кешенділік қағидасы.

Психолог, логопед, тәрбиеші, ата-ана және медициналық қызметкерлердің өзара әрекеттестігі камтамасыз етіледі. Түзету жұмысы тек бір бағытта емес, барлық даму саласын қамтиды.

5. Қауіпсіздік қағидасы.

Сенсорлық жаттығулар мен қозғалыс ойындары баланың жас ерекшелігі мен физикалық жағдайына сай таңдалады. Әрбір құралдың қауіпсіздігі мен тазалығы сақталады.

6. Қолайлылық және эмоционалдық жайлылық қағидасы.

Бала өзін қауіпсіз, еркін және сенімді сезінетін ортада ғана тиімді дамиды. Психолог пен тәрбиеші жылы, қолдау көрсететін қатынас орнатуы тиіс.

7. Үздіксіздік және жүйелі бақылау қағидасы.

Баланың даму динамикасы тұрақты түрде бағаланып, нәтижелер негізінде түзету жұмысының мазмұны өзгертіліп отырады.

2.4 Бағдарламаның құрылымдық мазмұны

Бағдарлама келесі бағыттарды қамтиды:

- **Теориялық бөлім:** сенсорлық интеграцияның мәні мен ғылыми негіздері;
- **Диагностикалық бөлім:** баланың даму ерекшелігін анықтау әдістемелері;
- **Түзету-дамыту бөлімі:** сенсорлық интеграция элементтерін қолдану арқылы сабақтар жүйесі;
- **Бақылау және бағалау бөлімі:** даму динамикасын өлшеу критерийлері мен мониторинг парақтары.

2.5 Бағдарламаның қолданылу аясы

Бағдарлама:

- жалпы және арнайы балабақшалардағы психолог, тәрбиеші, логопед, дефектолог мамандарға арналған;
- ерекше білімді қажет ететін 3–6 жас аралығындағы балалармен жеке және топтық жұмыс жүргізу барысында қолданылады;
- оқу-тәрбие процесіне енгізілетін түзету-дамыту бағытындағы әдістемелік құрал ретінде пайдалануға болады.

2.6 Күтілетін нәтижелер

Бағдарламаны жүйелі қолдану нәтижесінде:

- баланың сенсорлық қабылдауы мен қозғалыс үйлесімділігі артады;
- эмоциялық тұрақтылық пен өз-өзіне сенімділік қалыптасады;
- танымдық процестердің (зейін, ес, ойлау, қабылдау) белсенділігі жоғарылайды;
- тілдік және әлеуметтік қарым-қатынас дағдылары дамиды;
- қоршаған ортаға бейімделу және өзін-өзі реттеу қабілеттері нығаяды.

III БӨЛІМ. СЕНСОРЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІ АРҚЫЛЫ ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСЫНЫҢ МАЗМҰНЫ

3.1 Сенсорлық интеграция элементтерінің бағыттары

Сенсорлық интеграция бағдарламасы баланың жеті негізгі сенсорлық жүйесін дамытуға бағытталады:

1. Тактильді жүйе (сипап сезу)
2. Вестибулярлық жүйе (тепе-теңдік)
3. Проприоцептивтік жүйе (бұлшық ет және қозғалыс сезімі)

4. Көру жүйесі
5. Есту жүйесі
6. Иіс сезу жүйесі
7. Дәм сезу жүйесі

Бұл жүйелердің әрқайсысы өзара тығыз байланысты және баланың қоршаған ортаны қабылдау, бейімделу және әрекет ету дағдыларына әсер етеді.

3.2 Түзету жұмысының құрылымы

Түзету-дамыту жұмысы үш кезеңнен тұрады:

1. Диагностикалық кезең

- Баланың сенсорлық даму деңгейін, мінез-құлқын, эмоционалдық жағдайын және моторлық дағдыларын анықтау.
- Арнайы бақылау, тест және ойын әдістерін қолдану.

2. Түзету кезеңі

- Сенсорлық интеграция элементтерін жүйелі енгізу.
- Әр сабақ нақты мақсатқа бағыттталып, ойын түрінде өткізіледі.

3. Бекіту және мониторинг кезеңі

- Баланың даму динамикасын салыстыру, нәтижені талдау.
- Қайталау және нығайту жаттығулары жүргізіледі.

3.3 Негізгі сенсорлық бағыттар және жұмыс мазмұны

1. Тактильді бағыт (сипап сезу жүйесі)

Мақсаты:

Баланың тактильді қабылдауын дамыту, жанасу сезімін реттеу, өзін және өз денесін тану дағдыларын қалыптастыру.

Мазмұны мен әдістері:

- Түрлі текстурадағы заттармен жұмыс: құм, бұршақ, манка, су, гель, маталар.
- «Сықырлы қорап», «Сипап тап», «Жұмсақ және қатты», «Құм терапиясы» жаттығулары.
- Саусақ және алақан массажы, түстер мен пішіндерді сипау арқылы ажырату.

Күтілетін нәтиже:

Балада қорқыныш пен мазасыздық азаяды, дене сұлбасын таниды, ұсақ моторика дамиды.

2. Вестибулярлық бағыт (тепе-теңдік жүйесі)

Мақсаты:

Қозғалыс үйлесімділігін, тепе-теңдік сезімін дамыту, қозғалыс белсенділігі мен сенімділікті арттыру.

Мазмұны мен әдістері:

- Теңселу, айналу, еңкею, секіру, жүгіру сияқты қозғалыстар.
- «Тепе-теңдік жолы», «Арқан бойымен жүру», «Күстар биі» ойындары.
- Батутта секіру, доппен жаттығулар, йога элементтері (мысалы, “ағаш позасы”, “мысық позасы”).

Күтілетін нәтиже:

Қозғалыс үйлесімділігі, зейін мен кеңістіктік бағдарлану қабілеті артады.

3. Проприоцептивтік бағыт (бұлшық ет және қозғалыс сезімі)

Мақсаты:

Балада өз дене қозғалысын сезіну, күш мөлшерін реттеу және моторлық бақылау дағдыларын дамыту.

Мазмұны мен әдістері:

- Ауыр және жеңіл заттарды көтеру, итеру, тарту, секіру.
- «Құрылысшылар», «Жүк тасушылар», «Қозғалатын көпір» жаттығулары.
- Резеңке таспалармен, футболмен және арқанмен ойындар.

Күтілетін нәтиже:

Қозғалыс дәлдігі мен дене сұлбасы туралы түсінік қалыптасады, артық қозғыштық төмендейді.

4. Көру жүйесін дамыту бағыттары

Мақсаты:

Көру арқылы қабылдау, көздің қозғалысын үйлестіру және кеңістіктік бағдарлануды жетілдіру.

Мазмұны мен әдістері:

- «Жоғары-төмен», «Оңға-солға» көз жаттығулары;
- Түрлі түстер мен пішіндерді салыстыру, “Жоғалған суретті тап” ойыны;
- Көру координациясын дамыту үшін лабиринттер, пазлдар, жарық нүктесін бақылау.

Күтілетін нәтиже:

Көру зейіні, қабылдау нақтылығы және көз-қол үйлесімділігі жақсарады.

5. Есту жүйесін дамыту бағыттары

Мақсаты:

Дыбысты ажырату, есту арқылы есте сақтау және назарды дамыту.

Мазмұны мен әдістері:

- “Не естідің?”, “Қай жануар дыбысы?”, “Музыкалық аспапты тап” жаттығулары.
- Ыдыстардан, қоңыраулардан, барабандардан шыққан дыбыстарды салыстыру.
- Музыка ырғағымен қимыл жасау, тыныс алу мен дауыс үйлесімділігін дамыту.

Күтілетін нәтиже:

Есту қабылдауы мен зейін артады, сөйлеу тілі белсендіріледі.

6. Иіс сезу және дәм сезу бағыттары

Мақсаты:

Иіс пен дәм арқылы танымдық қабылдауды жетілдіру, эмоциялық реттеу және релаксация дағдыларын дамыту.

Мазмұны мен әдістері:

- «Иістер әлемі»: дәмдеуіштерді, гүлдерді, жемістерді іскеу арқылы тану;
- «Тәтті мен қышқыл», «Жемісті тап», «Дәмдер пазлы» жаттығулары;
- Релаксациялық ароматерапия элементтері (жұмсақ хош иістер арқылы тыныштандыру).

Күтілетін нәтиже:

Эмоциялық фон тұрақтанады, жағымды сезімдер мен сенсорлық тәжірибе кенейеді.

3.4 Сенсорлық орта мен жабдықтарды ұйымдастыру

Сенсорлық интеграцияны тиімді жүргізу үшін балабақшада арнайы **сенсорлық бөлме** немесе **бұрыш** ұйымдастырылады.

Онда келесі құралдар мен материалдар қолданылады:

- тактильді панельдер (әртүрлі текстуралы материалдармен жабдықталған такталар);
- сенсорлық жол (жұмсақ, қатты, кедір-бұдыр беттерден тұрады);
- баланс тактасы, батут, гимнастикалық доптар, туннельдер;
- түрлі түсті шамдар мен музыка құралдары;
- құм мен су үстелдері, кішкентай ойыншықтар, шарлар.

Қауіпсіздік шарттары:

- Құралдардың тазалығы мен бүтіндігін сақтау;
- Балаға шамадан тыс физикалық немесе сенсорлық жүктеме бермеу;
- Топтағы әр баланың эмоционалдық жағдайын қадағалау.

3.5 Түзету жұмысының ұйымдастыру формалары

- **Жеке жұмыс** – ерекше қажеттілігі жоғары балаларға бағытталған, 10–15 минут көлемінде;
- **Кіші топтық жұмыс** – ұқсас даму деңгейіндегі 3–5 балаға арналған;
- **Топтық сабақтар** – жалпы бейімделу мен эмоциялық байланыс үшін 20–25 минутқа дейін.

3.6 Қорытынды

Сенсорлық интеграция элементтерін түзету жұмысына енгізу – баланың дамуын табиғи, ойын арқылы қолдайтын тиімді тәсіл.

Бұл бағытта жүйелі ұйымдастырылған сабақтар баланың өз денесін тануына, қоршаған ортамен өзара әрекеттесуіне және эмоциялық тұрақтылығын дамытуға зор ықпал етеді.

IV БӨЛІМ. ПРАКТИКАЛЫҚ БӨЛІМ: САБАҚ ҮЛГІЛЕРІ МЕН ЖАТТЫҒУЛАР

4.1 Жалпы сипаттама

Сенсорлық интеграцияға арналған түзету сабақтары ойын, қозғалыс және эмоциялық релаксация элементтерін біріктіреді.

Әр сабақтың ұзақтығы – 20–25 минут.

Аптасына 2–3 рет өткізіледі.

Балалар саны: 3–5 (жеке және топтық форматта).

Сабақ құрылымы:

1. **Кіріспе бөлім (жылыту)** – эмоционалды байланыс орнату, зейінді белсендіру.
2. **Негізгі бөлім** – сенсорлық интеграция элементтерімен жұмыс.

3. **Қорытынды бөлім (релаксация)** – тыныштандыру, эмоциялық тепе-теңдік қалыптастыру.

4.2 Сабақ үлгісі №1. «Сықырлы құм әлемі» (тактильді бағыт)

Мақсаты:

Сипап сезу қабілетін дамыту, қолдың ұсақ моторикасын жетілдіру, релаксация арқылы эмоционалды тұрақтандыру.

Қажетті құралдар:

Құм салынған жәшік, ұсақ ойыншықтар, қазықтар, қалыптар, шеткалар, шағын доптар.

Сабақ барысы:

1. **Кіріспе:** «Қолымызды жылытып алайық» — саусақтарға массаж жасау.
2. **Негізгі бөлім:**
  - «Сықырлы қорап» ойыны: бала қолын құмға салып, ішінен зат табады.
  - «Құмдағы іздер»: қолмен немесе құралмен түрлі пішіндер салу.
  - «Құмды жаңбыр» жаттығуы – құмды баяу ағызып, сезімді бақылау.
3. **Қорытынды:**
  - «Жұмсақ бұлт» релаксациясы – бала көзін жұмып, қолымен құмды сипайды, тыныс алады.

Күтілетін нәтиже:

Тактильдік қабылдау артады, эмоциялық күй тұрақтанады.

4.3 Сабақ үлгісі №2. «Тепе-теңдік орманында» (вестибулярлық бағыт)

Мақсаты:

Қозғалыс үйлесімділігін дамыту, тепе-теңдікті сақтау және моторлық сенімділікті қалыптастыру.

Құралдар:

Баланс тақтасы, гимнастикалық жолақ, кедергілер, кілемше, арқан.

Сабақ барысы:

1. **Кіріспе:** «Денемізді оятайық» – денені созу, айналу, қол-аяқ жағтығулары.
2. **Негізгі бөлім:**
  - «Орман жолы» – бала арқан бойымен немесе “тас” үстімен жүреді.
  - «Құстар биі» – тепе-теңдікті сақтай отырып, қолын қанатша қозғау.
  - «Кедергілер әлемі» – кедергілерден секіру, еңбектеу, айналып өту.
3. **Қорытынды:**
  - «Теңіз толқыны» – көзді жұмып, баяу теңселу арқылы демалу.

Күтілетін нәтиже:

Қозғалыс үйлесімділігі артады, дене бақылауы жақсаралы.

4.4 Сабақ үлгісі №3. «Күш пен қозғалыс» (проприоцептивтік бағыт)

Мақсаты:

Бұлшық ет сезімін күшейту, күшті мөлшерлеуді үйрету, дене сұлбасын тану.

Құралдар:

Фитбол, арқан, ауыр кубиктер, резеңке таспалар, қапшықтар.

Сабақ барысы:

1. **Кіріспе:** «Денемізді тыңдайық» — созылу, иілу жаттығулары.
2. **Негізгі бөлім:**
  - «Жүк тасушылар» – бала қалшықтарды бір жерден екінші жерге апарды.
  - «Арқан тартыс» – күш пен серіктестік сезімін дамыту.
  - «Құрылысшылар» – кубиктермен мұнара тұрғызу.
3. **Қорытынды:**
  - «Жұмсақ бұлттар» – футбол үстінде баяу тербелу.

Күтілетін нәтиже:

Қозғалыс дәлдігі, дене бақылауы және өзін-өзі сенімді ұстау дамиды.

4.5 Сабақ үлгісі №4. «Түстер мен пішіндер әлемі» (көру бағытында)

Мақсаты:

Көру зейінін, кеңістіктік бағдарлануды және пішіндерді ажырату қабілетін дамыту.

Құралдар:

Түсті карточкалар, пазлдар, пішіндер жинақтығы, шамдар.

Сабақ барысы:

1. **Кіріспе:** «Көз жаттығулары» – жоғары-төмен, оңға-солға қарау.
2. **Негізгі бөлім:**
  - «Түсті тап!» – тәрбиеші түстерді көрсетіп, бала атауын айтады.
  - «Пішіндер әлемі» – әр пішінді сәйкестендіру.
  - «Жарық сәулесі» – көзбен жарық нүктесін қадағалау.

3. Қорытынды:

- «Кемпіркосақ елінде» релаксациясы – түстер арқылы тыныс алу.

Күтілетін нәтиже:

Көру қабылдауы жақсарып, зейін тұрақталады.

4.6 Сабақ үлгісі №5. «Дыбыстарды тыңдайық» (есту бағытында)

Мақсаты:

Дыбысты ажырату, есту арқылы есте сақтау және сөйлеу белсенділігін арттыру.

Құралдар:

Музыкалық аспаптар (қонырау, барабан, маракас), дыбыстық жазбалар.

Сабақ барысы:

1. **Кіріспе:** «Тыңдайық және табайық» – көзді жұмып, дыбысты анықтау.
2. **Негізгі бөлім:**
  - «Музыкалық жаңбыр» – әр бала аспаппен дыбыс шығарады.
  - «Қай жануар дыбысы?» – аудио арқылы танып білу.
  - «Бірақпен билейік» – музыкалық қозғалыс.
3. **Қорытынды:**
  - «Тыныш орман» – дыбыстарды тоқтатып, тыныштықты сезіну.

Күтілетін нәтиже:

Есту және сөйлеу белсенділігі дамиды, эмоциялық тұрақтылық артады.

4.7 Сабақ үлгісі №6. «Иістер әлемі» (иіс және дәм бағытында)

Мақсаты:

Иіс сезу арқылы эмоциялық реттеу, таным мен жағымды сезімдерді дамыту.

Құралдар:

Иіс бөтелкелері (гүл, кофе, лимон, даршын), жемістер.

Сабақ барысы:

1. **Кіріспе:** «Мұрнымызды оятайық» – терең тыныс алу жаттығулары.
2. **Негізгі бөлім:**
  - «Иісті тап!» – көзді жұмып, қандай иіс екенін анықтау.
  - «Дәмді саяхат» – әр жемістің дәмін сезу.
  - «Хош иісті жел» – жағымды иістермен тыныштану.
3. **Қорытынды:**
  - «Жылы дем алу» релаксациясы – терең тыныс, тыныш әуен.

Күтілетін нәтиже:

Баланың эмоционалдық тепе-теңдігі мен сенсорлық қабылдау айқындалады.

4.8 Релаксация мен тыныс алу жаттығулары

1. «Бұлтқа мінейік» – көзді жұмып, баяу тербеліп, тыныш музыкамен елестету.
2. «Жел мен күн» – демді ішке тартқанда «желді», сыртқа шығарғанда «жылуды» сезіну.
3. «Жапырақ тербелісі» – денені босансытып, баяу қозғалыспен тыныс алу.

4.9 Қорытынды бақылау және нәтижені бағалау

Бағалау үш деңгей бойынша жүргізіледі:

- **Жоғары деңгей** – бала сенсорлық тапсырмаларды еркін орындайды;
- **Орта деңгей** – кей көмек қажет етеді;
- **Төмен деңгей** – сыртқы көмек пен бағыттауды қажет етеді.

Бақылау құралдары:

- бақылау парағы,
- фото/видео мониторинг,
- ата-аналармен кері байланыс.

V БӨЛІМ. БАҒДАРЛАМАНЫ ІСКЕ АСЫРУ НӘТИЖЕЛЕРІ МЕН ҰСЫНЫСТАР

5.1 Бағдарламаны жүзеге асыру барысы

«Ерекше білімді қажет ететін балалармен сенсорлық интеграция элементтері арқылы түзету-дамыту бағдарламасы» балабақша жағдайында 3–6 жас аралығындағы балаларға бейімделіп жүргізілді. Бағдарлама 9 айлық оқу-тәрбие кезеңін қамтиды және әр ай сайын 8–10 түзету сабағын өткізуді қарастырады.

Жүзеге асыру кезеңдері:

1. **Дайындық кезені** — балаларды бақылау, диагностика, сенсорлық бөлмені жабдықтау.
2. **Негізгі кезең** — жүйелі түзету сабақтарын өткізу, динамиканы қадағалау.
3. **Қорытынды кезең** — нәтижені талдау, ата-аналармен және тәрбиешілермен бірлескен жұмыс.

Бағдарламаны іске асыру барысында әр баланың жеке даму картасы толтырылып отырды. Әр бағыт (тактильді, вестибулярлы, проприоцептивті және т.б.) бойынша жеке жетістіктері тіркелді.

5.2 Балалар даму динамикасын бақылау

Бағалау әр баланың бастапқы және соңғы даму көрсеткіштерін салыстыру арқылы жүргізілді.

Даму бағыттары	Бастапқы деңгей	Қорытынды деңгей	Өзгеріс динамикасы
Тактильді сезімталдық	Төмен	Орта/Жоғары	70% балада жақсарды
Тепе-теңдік және қозғалыс үйлесімі	Орта	Жоғары	80% балада тұрақталды
Есту және көру зейіні	Төмен	Орта	65% балада даму байқалды
Эмоциялық тұрақтылық	Төмен	Орта/Жоғары	75% балада жақсарды
Қарым-қатынас белсенділігі	Орта	Жоғары	70% балада арту байқалды

Қорытынды:

Бағдарламаны жүйелі қолдану ерекше білімді қажет ететін балалардың эмоциялық, танымдық және моторлық дамуына айқын оң әсер етті.

5.3 Психологтың кәсіби қорытындысы

1. Сенсорлық интеграция элементтері арқылы түзету жұмысы балалардың жүйке-психикалық кернеуін азайтып, өзін-өзі реттеуін арттырды.
2. Балалардың мінез-құлықтағы тұрақсыздық, қорқыныш, мазасыздық белгілері төмендеді.
3. Қарым-қатынасқа түсу, эмоцияны білдіру және қабылдау қабілеттері дами түсті.
4. Тәрбиешілер мен ата-аналар баланың мінез-құлқындағы оң өзгерістерді байқаған.

Психологтың байқауы бойынша:

- Бала өз денесін жақсырақ сезінеді;
- Тапсырмаларды орындауға қызығушылығы артқан;
- Топтағы балалармен қарым-қатынас дағдылары күшейген.

5.4 Ата-аналармен жүргізілген жұмыс нәтижесі

Бағдарлама барысында ата-аналарға арналған кеңес беру және үй жағдайында қолдануға болатын қарапайым сенсорлық ойындар үйретілді.

Мысалы:

- «Сенсорлық қорап» (үйдегі заттармен);
- «Түстерді тап» ойыны;
- Саусақ гимнастикасы;
- «Тыным бұрышы» жаттығулары.

Ата-аналардың кері байланысы:

5.3 Психологтың кәсіби қорытындысы

1. Сенсорлық интеграция элементтері арқылы түзету жұмысы балалардың жүйке-психикалық кернеуін азайтып, өзі-өзі реттеуін арттырды.
2. Балалардың мінез-құлықтағы тұрақсыздық, қорқыныш, мазасыздық белгілері төмендеді.
3. Қарым-қатынасқа түсу, эмоцияны білдіру және қабылдау қабілеттері дами түсті.
4. Тәрбиешілер мен ата-аналар баланың мінез-құлқындағы оң өзгерістерді байқаған.

Психологтың байқауы бойынша:

- Бала өз денесін жақсырақ сезінеді;
- Тапсырмаларды орындауға қызығушылығы артқан;
- Топтағы балалармен қарым-қатынас дағдылары күшейген.

5.4 Ата-аналармен жүргізілген жұмыс нәтижесі

Бағдарлама барысында ата-аналарға арналған кеңес беру және үй жағдайында қолдануға болатын қарапайым сенсорлық ойындар үйретілді.

Мысалы:

- «Сенсорлық қорап» (үйдегі заттармен);
- «Түстерді тап» ойыны;
- Саусақ гимнастикасы;
- «Тыным бұрышы» жаттығулары.

Ата-аналардың кері байланысы:

- 85% ата-ана балада мінез тұрақтылығы мен тіл белсенділігі артқанын байқаған;
- 70% ата-ана үйде баламен жұмыс жасауды жалғастырған.

5.5 Тәрбиешілермен бірлескен жұмыс нәтижесі

Психолог пен тәрбиешілердің тығыз серіктестігі сенсорлық интеграция әдістерін оқу іс-әрекетіне енгізуге мүмкіндік берді.

Мысалы:

- Түсті, дыбысты, пішінді тану жаттығулары күнделікті оқу ойындарына қосылды;
- Тәрбиешілер сенсорлық ойын элементтерін таңертеңгі жаттығулар мен сергіту сәттеріне енгізді.

Нәтиже:

Педагогтардың балалардың жеке ерекшеліктеріне назар аударуы артты, эмоционалдық орта жақсарды.

5.6 Бағдарламаның тиімділігі

Бағдарламаның тиімділігі келесі көрсеткіштер бойынша анықталды:

Бағалау критерийлері   **Тиімділік деңгейі**

Эмоциялық реттеу дағдылары 85% жақсарған

Моторлық үйлесімділік   80% жетілдірілген

Сенсорлық қабылдау деңгейі   78% жоғарылаған

Бағалау критерийлері	Тиімділік деңгейі
Қарым-қатынас белсенділігі	75% арта түскен
Танымдық белсенділік	82% жақсарған

Жалпы, сенсорлық интеграция әдістері баланың бейімделу, өзін-өзі тану және эмоциялық тұрақтылық қабілеттерін дамытуда ерекше тиімді нәтиже көрсетті.

5.7 Ұсыныстар

Психологқа:

- Сенсорлық интеграция элементтерін жүйелі түрде (аптасына кемінде 2 рет) қолдану;
- Әр баланың жеке даму картасын жүргізу;
- Сенсорлық жаттығуларды эмоционалдық релаксациямен байланыстыру;
- Нәтижені ай сайын бақылау парақтарымен тіркеу.

Тәрбиешіге:

- Оқу іс-әрекетінде сенсорлық элементтерді кіріктіру (түстер, дыбыстар, пішіндер арқылы).
- Қарапайым сенсорлық ойындарды күнделікті режимдік сәттерде пайдалану.
- Балалардың эмоционалдық күйін бақылау және қажет болғанда психологқа бағыттау.

Ата-анаға:

- Үйде сенсорлық ойындар мен жаттығуларды жалғастыру.

- Баламен бірлескен шығармашылық әрекет арқылы сенімді қарым-қатынас орнату.
- Теледидар мен гаджет уақытын шектеу, табиғи сезімдік тәжірибелерді көбейту.

5.8 Қорытынды

Сенсорлық интеграция элементтерін қолдану арқылы жүргізілген түзету-дамыту бағдарламасы:

- баланың танымдық және эмоциялық дамуын қолдайды;
- ерекше білімді қажет ететін балалардың әлеуметтенуін жеңілдетеді;
- бейімделу кезеңін қысқартады және психологиялық жайлылық тудырады.

Бағдарлама тәжірибе жүзінде тиімділігі дәлелденген психологиялық-педагогикалық әдістеме ретінде балабақша жағдайында қолдануға толық ұсынылады.

Қорытынды сөз:

«Әр бала — бір әлем. Сенсорлық интеграция — сол әлемге жол ашатын көпір. Егер біз баланың сезімін түсініп, оны қолдай білсек, оның ішкі әлемі де жарықтанады.»

Номерленген,
тігілген, мөрмен бекітілген
осы құжатта 29 бет бар
бадбасшы мейкерушісі
И. Байсултанова

